

HRİSTİYAN MEDENİYETİNİN SİYASİ KAYNAKLARI

Political Sources of the Christian Civilization

Etem ÇALIK*

Makale Geliş Tarihi: 13.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 05.08.2020

Özet: Hristiyanlık, M.S. 30 senesine doğru Filistin’de ortaya çıktı. Doğduğu bölge olan Yahudiye, Roma İmparatorluğu’na tabi bir krallıktı. Hristiyanlık İslâmiyet’in tersine, peygamberinin yaşadığı devrede yayılıp güçlenemedi. Bunun sebebi, esas olarak Filistin’de hakim olan Musevilğin de çok Tanrılı bir din olmasıydı. Ayrıca, Musevilik Yahudi etnisitesiyle bütünleşmişti. Bu sebeplerle Hristiyanlığın Museviligi asimile etmesi zordu. Hristiyanlığın ortaya çıktığı sıralarda, Filistin’in tabi olduğu Roma İmparatorluğu güçlü bir devresindeydi. Avrupa, Asya ve Afrika’ya yayılmış ve dünyanın en büyük gücü haline gelmişti. Bu devrede ortaya çıkan Hristiyanlık, Roma İmparatorluğunda hakim olan iktidar sahipleri için tehlikeli sayılabilecek mesajlar ihtiva ediyordu. Köleliği reddediyor, tek Tanrıyı kabul ediyordu. Halbuki bu devrelerde Roma İmparatorluğu köleci ve çok tanrıcıydı. Ayrıca Roma İmparatorları da son derece ahlâk dışı bir yaşantı içindeydiler.3.asırdan itibaren Roma İmparatorluğu’nda istikrarsızlık arttı. İstikrarsızlık arttıkça Hristiyanlık da yayılmaya devam ediyordu. Bu yayılma önlenemez hale geldikten ve Roma İmparatorluğu topraklarında en yaygın din olduktan sonra ise, hakim otoriteye sadece bu dini meşru kabul etmek kalmıştı, öyle de oldu. 313 yılında İmparator Flavius Valerius Constantinus (306-337) Milano Fermanı’yla genel dinsel hoşgörü ilân etmişti. Hristiyanlık bundan sonra imparatorlukta diğer dinleri baskılayacak ve 380 yılında Büyük Theodosius tarafından resmî din ilân edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hristiyanlık, Hristiyan Medeniyeti, Siyasi Kaynaklar, Roma İmparatorluğu, Musevilik

POLITICAL SOURCES OF THE CHRISTIAN CIVILIZATION

Abstract: Christianity evolved in Palestine around 30 CE. Judea, where it was emerged was a kingdom subject to Roman Empire. Contrary to Islam, Christianity could not expand and grow stronger in the area where its prophet lived, since Judaism that dominant in Palestine was also a polytheistic one. Besides, Judaism was coalesced with Jew ethnicity. Due to this facts it was hard for Christinaity to assimilate Judaism. During which the Christiany evolved Roman Empire whose Palestine was a subject was in a strong term. It was expanded in Europe, Asia and Africa and became the most powerful rule in the world. Christianity, which was evolved in such an era embodied dispatches that could be very dangerous fort he ruling government. It rejeceted slavery and acknowledged a sole god. However, Roman Empire then was slavery favoured and monotheistic. Besides, Roman emperors had the uttermost immoral way of life. By the 3rd Century instability n the empire was increased. As it was increased so was Christianity kept spreading. When this could not have been prevented and became the most widespread religion in the empire, the only thing was remained fort he authority to acknowledge this religion, as had been so. In 313 emperor Flavius Valerius Constantine (306-337) had declared common regional indulgence through Edict of Milan. Afterwards Christianity would suppress other religions within the empire and declared state religion by Theodosius the Great in 380.

Keywords: Christianity, Christian Civilization, Political Sources, Roman Empire, Judaism

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Malatya, etem.calik@inonu.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada Hristiyan Medeniyeti'nin siyasî kaynaklarını inceleyeceğiz. Her sosyal ve kültürel hadise gibi, medeniyetler de çok faktörlü gerçekliklerdir. Dolayısıyla, Batı Avrupa'nın 14-15 asrına damgasını vurmuş olan Hristiyan Medeniyeti de birden fazla faktörün tesiri altında, birden fazla kaynaktan beslenmiştir. Biz burada mevzumuz itibariyle, bunlardan sadece siyasî kaynakları inceleyeceğiz.

Roma'nın siyasî ve askerî olarak güçlü olduğu bir devrede ortaya çıkan Hristiyanlığın, bu gücün tesiri altında nasıl içe kapandığını ve mistisizme kaydığını, daha sonra Roma İmparatorluğu'nda hakim mevkiye gelmesiyle beraber Avrupa'nın yüzlerce yılına damgasını vurup onu da nasıl içine kapattığına temas edeceğiz. Dolayısıyla, Hristiyanlığın ortaya çıktığı ilk asırlarda siyasî faktör dinî faktörü yönlendirirken, imparatorluğa hakim olmasından sonra dini faktör siyasi faktörü yönlendirdi.

a) Umumî Olarak

Hristiyan Medeniyeti'nin siyasî kaynakları Hristiyanlığın, doğduğu toprakların hakimi olan Roma İmparatorluğu'nun siyasî vaziyeti, siyasî gücü ve siyasî rejimidir. Hristiyanlık, M.S. 30 senesine doğru Filistin'de ortaya çıktı. Doğduğu bölge olan Yahudiye, Roma İmparatorluğu'na tabi bir krallıktı. Romalılar M.Ö. 40 yılında Kudüs'ü bu krallığın başkenti olarak kabul ettiler (Mansfield, 2011; 28).

Hristiyanlık, İslâmiyet'in tersine, Peygamberinin yaşadığı devrede yayılıp güçlenmedi. Hatta neredeyse bütün taraftarları bir avuç havariden ibaret kaldı. Hz. İsa'nın ölümünden sonra ise, Filistin dışında yayılmaya başladı. Antakya'da putperest asıllı ilk büyük yeni imanlılar cemaati oluştu. Hristiyanlar (Mesihçiler) nitelemesi ilk kez orada kullanıldı. Hristiyan misyonu Helenistik dünyaya Antakya'dan yayıldı (Eliade, 2003; 393).

Hristiyanlığın Filistin'de yayılamamasının bir sebebi, Filistin'de hakim olan dinin de Hristiyanlık gibi tek Tanrılı bir din olması idi. Bu sebeple, Hristiyanlığın, kendisi gibi tek ve mücerret Tanrı anlayışına sahip olan Museviliği asimile etmesi oldukça zordu. Ayrıca, Musevilik Yahudilik etnisitesiyle bütünleşmişti. Yani milli kimliğin bir parçası gibiydi. Onun için de, Hristiyanlık esas yayılma sahasını pagan bölgelerde buldu.

Yukarıda zikrettiğimiz dinî-kültürel şartlardan başka siyasî şartlar da, Hristiyanlığın yaşaması bakımından müsait değildi. Hz. İsa'nın, peygamberliğini ilân ettiği 30 yılı civarında, Filistin Roma İmparatorluğu hakimiyetindeydi. M.S.26 senesinde Yehuda ülkesinin bir parçasını oluşturduğu Suriye eyaletine Pontius Pilatus adlı yeni bir "procurator" yani vali atandı (Roberts, 2010; 89). Hz. İsa Pontius Pilatus tarafından yargılandı. Ayaklanma çıkarmakla suçlanıp,

tipik bir Roma cezası olan “çarmıha gerilerek idam edilme”ye mahkûm oldu (Eliada, 2003; 385).

Filistin’de yaşama ve yayılma imkânı bulamayan Hristiyanlığın Filistin dışına çıkmasıyla Pagan inanç ve kültürlerle yüzleşmesi de kaçınılmaz oldu. Bu da onun Yunan-Roma dinî-mistik unsurlarıyla karışmasına ve değişip bozulmasına yol açtı. Hristiyanlığın uğradığı değişme ve bozulmalar, yayıldığı bölgelerin siyasî, sosyal ve kültürel yapıları bilinmeden anlaşılabilir. Ancak biz burada konumuz itibarıyla sadece siyasî yapıya temas edeceğiz.

b) Hristiyanlığın Doğuşu Sırasında Roma İmparatorluğunun Siyasî Vaziyeti

Hristiyanlığın ortaya çıktığı sırada, Filistin Roma İmparatorluğunun hakimiyetindeydi. Bu hakimiyet, Hristiyanlık ortaya çıkmadan çok evvel kurulmuştu. M.Ö. 60’lı yıllarda Ermenistan, Suriye ve Kudüs fethedilmişti. M.Ö. 30 yılında da Mısır, Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştı. Bu sırada Roma tahtında Augustus (Octavianus) bulunuyordu. Augustus, uzun bir savaşın sonunda imparatorluğun tek hakimi durumuna gelmiş ve Roma’da imparatorluk kurulmuştu. Onun devresinde, M.S. 6 yılında Hz. İsa’nın doğum yeri olan Yahuda Roma eyaleti haline getirilmişti (Freeman, 2005; 497). Bu devrede Roma İmparatorluğu, Avrupa, Asya ve Afrika’ya yayılmış ve dünyanın en büyük gücü haline gelmişti. Tabii olarak, güç ve otorite birleşince kendi kültürünü de yaratmış ve Augustus M.S. 14 yılındaki ölümünden sonra tıpkı Sezar gibi tanrılaştırılmıştı (Roberts, 2011; 248).

Augustus’tan sonra Roma İmparatorluğu tahtına Tiberius geçti. Tiberius’un iktidarı devresinde Hz. İsa da Filistin’de peygamberliğini ilân ediyordu. Böylece Roma İmparatorluğu’nun Ortadoğu’ya yayılmasıyla Romalı idareciler tek Tanrılı dinlerle yüzleştiler. İmparatorların tanrılaştırıldığı Roma’da Pagan idareciler için bu alışılmadık bir şeydi.

Ortadoğu’da Musevilikten sonra şimdi ortaya çıkan Hristiyanlık, tek Tanrılı olduktan başka, kölelerle hürler arasındaki statü farklılığını reddediyor ve imtiyazlara karşı çıkıyordu. Bu yönleriyle de Roma İmparatorluğundaki sosyal ve kültürel sistem için bir tehdit meydana getiriyordu. Dolayısıyla böyle bir dinin müsamaha ile karşılanması, onun hızla yayılmasına ve Roma paganizmini asimile etmesine yol açabilirdi. Bu sebeple Hristiyanlar en büyük reaksiyon ve zulmü siyasi otoritelerden gördüler. Bu meseleyle alakalı olarak Cline-Graham da şunları söylediler:

“Aslında Hristiyanlık Roma’daki sosyal düzen için önemli sorunlar oluşturmakta, baskılar da bu yüzden yapılmaktaydı. Hristiyanlık, Roma’daki sosyal hiyerarşiye ve ‘aranızdaki en yüce kişi hizmetkârınız olsun’ gibi kişiyi küçük düşüren değer yargılarına karşı çıkmaktaydı” (Cline-Graham, 2017; 366). Bütün bu faktörlerin sevgiyle Hz. İsa Yahuda valisi Pontius Platus tarafından yar-

gilandı. Ayaklanma çıkarmakla suçlanıp, tipik bir Roma cezası olan “çarmıha gerilerek idam edilme”ye mahkûm oldu (Eliade, 2003; 385).

Ne var ki, Hz. İsa'nın tasfiye edilmesiyle tehlike savuşturulmuş olmuyordu. Zira, Hristiyanlık bütün baskı ve zulümlere rağmen yayılmaya devam ediyordu.

Roma İmparatorluğunun güçlü olduğu bir devrede ortaya çıkmış olması, Hristiyanlığın talihsizliği olmuştu. Zira devletlerin güç ve itibar sahibi olduğu devrelerde, toplumların dinî düşünce ve pratikleri de güç ve itibar kazanır. Eğer dinî düşünce sonradan iktidara gelirse, o zaman da yayılması hızlanır. Nitekim, İslamiyet 630 yılındaki Mekke'nin fethine kadar bire bir ikna metoduyla yayılırken, fetihten sonra fazla bir zaman geçmeden neredeyse bütün Arabistan'a hakim oldu, kitleler halinde Müslümanlaşma başladı.

Tiberus'tan sonraki imparator Caligula (37-41) zamanında Roma İmparatorluğu gücünü korudu. Caligula'nın da Hristiyanlıkla bağdaşması mümkün olmayan inanç ve icraatları vardı. M.S. 40'ta Caligula Tanrı olduğuna karar verdi. Tapınılmak üzere heykellerinin dikilmesini buyurdu (Bauer, 2015; 750).

Yine Diakov-Kovalev'in belirttiklerine göre;

“Mısır firavunlarını kendine örnek alan Caligula kız kardeşi Drusilla'yla evlenmeye hazırlanıyordu ve Drusilla birdenbire ölünce onu Pantheia (Evrensel Tanrıça) adıyla tanrılaştırdı. Caesar gibi, kendisini tanrılar katına atadı. Halkın karşısına çene yaldızlı sakal ve elde yıldırımlar, Jupiter kılığında çıkıyordu (Diakov-Kovalev, 2008; 246). Yani Caligula'nın iktidar devresi, Hristiyanlığın reddettiği, insanı tanrılaştırma anlayışı ve ensest münasebetlerin hala normal sayıldığı bir devreydi. Caligula'nın rezaletleri bunlarla sınırlı değildi. Davies'nin Suetonius'tan naklettiğine göre; “üç kızıyla birden sırayla ensest ilişkiye girmek onun alışkanlığıydı ve büyük ziyafetlerde, karısı onun üzerine uzanır ve o da kızlarını sırayla altına alırdı” (Davies, 2011; 214).

Yani Caligula'nın iktidar devresi; Hristiyanlığın reddettiği, insanı tanrılaştırma anlayışı ve ensest münasebetlerin normal sayıldığı bir devreydi. Böyle bir siyasi kültürde ise, Hristiyanlığa sempatiyle bakılması ve müsamaha gösterilmesi elbette ki mümkün değildi.

Caligula'dan sonraki imparator Claudius (41-54) devresinde de Roma İmparatorluğu genişlemesini sürdürdü. Cladius, Britanya'nın fethine başladı (McNeill, 2008; 223). Siyaseten başarılı olan Cladius, aile hayatı ve şahsî ahlâkı itibarıyla son derece gevşek ve ölçsüzdü. Bauer'in verdiği bilgiye göre; “Karısı Messalina sevgilisiyle evlenmişti. (...) Claudius ikisini de idam ettirdi. Messalina'nın ölümünden sonra Claudius, Caligula'nın kız kardeşi, kendi yeğeni Agrippina ile evlendi” (Bauer, 2015; 752).

Böylece Roma İmparatorluğu, siyaseten çok güçlü olduğu bu devrelerinde sadece dinî yapısı itibarıyla Hristiyanlığa bir aykırılık teşkil etmiyordu, ahlâken

de çürümüş bir haldeydi. Yani, Hristiyanlığın kabul görmemesi bakımından bütün şartları haizdi. Claudius'tan sonra imparator olan Neron; 64 yılında bir yangın Roma'nın büyük bölümünü yakıp kül ettiğinde (...) kentteki Yunanca konuşan küçük Hristiyan topluluğunu günah keçisi ilân etti ve onlara öylesine zulmetti ki, kendi imajına daha büyük bir zarar veremezdi (Freman, 2005; 475). Bu zulümden Hristiyanlığın öncüleri de nasibini aldı. Bugünkü Hristiyanlığın kurucusu sayılan Pavlus (Saint Paul) ve havarilerden Petrus (Simon) Roma'da öldürüldüler (Tümer-Küçük, 1993; 239).

Neron'un zulmü Hristiyanlarla sınırlı kalmadı. 66 yılında patlak veren bir Yahudi ayaklanması bastırılana kadar bir milyon insan öldü (Freman, 2005; 476).

Bütün baskı ve zulümlere rağmen Hristiyanlık yayılmaya devam ediyordu. Ancak, yakın bir gelecekte kurtuluş ihtimalinin görünmemesi Hristiyanlarda mistik temayülleri arttırdığı gibi, pagan toplumlarla yüzleşip karışması da Hristiyanlığın özüne aykırı unsurların dinî yapıya dahil olmasına yol açıyordu. Yani Hristiyanlık bir taraftan umutsuzluğun doğurduğu mistik temayüller, diğer taraftan pagan kültürden gelen aykırı unsurlar yoluyla tahrif ediliyordu. Nitekim, Paulus'un Hristiyanlık'taki ilk sapkın olduğunu söyleyen Martin, onun öğretisinin, salt ve orijinal ilk biçimin fazlasıyla tahrif edilmiş bir formu olduğunu ifade eder (Martin, 1945; 22).

Neron'un ölümünden ve 68-69 yıllarında yaşanan iç savaştan sonra imparatorluk tahtına geçen Flaviuslar Hanedanı devresinde (69-96) Roma İmparatorluğu başta Yahuda ayaklanması olmak üzere eyaletlerdeki ayrılıkçı hareketleri bastırdı (Diakov-Kovalev, 2019; 236). Flavisuların üçüncüsü, Vespasianus'un küçük oğlu Domitianus devresinde (81-96), Yahudilerden başka, öğretileri soylu muhalefete mensup ailelerde birçok yandaş bulduğu ve saraya bile sızdığı için, kendi topluluklarından kopmaya başlayan 'Hristiyanlar' da zulme uğruyorlardı (Diakov-Kovalev, 2019; 240).

Flaviuslar devresinde Hristiyanlığın imparatorluk sarayına kadar sızmış olması Hristiyanlar üzerindeki baskı ve zulmün daha da artmasına sebep olmuş; bir taraftan bu baskı ve zulümler, diğer taraftan imparatorluğun birçok bölgesinde meydana gelen ayaklanmaların yol açtığı umumi huzursuzluk, insanlara "öte dünya" saadeti vaad ve bu dünyada çektikleri çilelere katlanmayı telkin eden bu dinin daha da yayılmasına yol açmıştı.

Flaviuslardan sonra Roma İmparatorluğu tahtına geçen ve Diakov-Kovalev'in "imparatorluğun altın çağı" dedikleri ilk Antoninuslar devresinde (96-192), devletin yapısının Akdeniz dünyasının köleci toplumsal katmanlarına dayalı bir mutlak monarşiye dönüştürülmesi çalışmaları yeniden canlandırıldı (Diakov-Kovalev, 2019; 241).

M. Coceius Nerva'nın kısa süren (2 sene) saltanatından sonra imparator olan Trajan (Traianus) devresinde (98-117) Roma İmparatorluğu genişlemesini sürdürdü. 101-106 yılları arasında Dacia'da giriştiği savaşlarda; Baker'in ifade ettiği üzere 'acımasızlıkla dolu Roma tarihinde hemen hiç görülmemiş bir vahşet yaşandı (Baker, 2017; 293). Bu devrede Ermenistan ve Mezopotamya fethedilerek Roma eyaleti haline getirildiler.

117 yılında Trajan'ın ölümünden sonra Hadrian* imparator oldu (117-138). Hadrian devresinde yeni fetihler yapmaktan ziyade, mevcut sınırların korunmasına ve güçlendirilmesine öncelik tanındı (Baker, 2017; 300). Askerî fetihleri durduran Hadrian'ın imparatorluğu devresinde, Roma bir savaş ve fetih ülkesi olmaktan çıkıp, eski Yunan kültürü, eğitimi, felsefesi ve aydın yaşamı üzerinde yoğunlaşacaktı (Baker, 2017; 298).

İlim, kültür ve sanatla bu derece alâkalı olan Hadrian, ahlâkî bakımdan tam bir sefildi. Baker'in ifade ettiğine göre;

“Hadrian, saray erkanındaki genç erkeklere çok düşküdü. Daha sonra saltanatının yedinci yılında karısı Sabina ile birlikte Türkiye'de gezerken, genç ve yakışıklı Antinous'la tanıştı. İmparator ona fena halde tutuldu” (Baker, 2017; 299).Daha sonra beraberce Mısır'da seyahat ederlerken, Antinous'un bir tekne kazasında ölümü üzerine, Hadrian hayatının aşkı için Antinoöpolis adında bir kent kurdu ve genç adamı böylece kutsadı. Bundan sonra Antinous'a imparatorluğun dört bir yanında Tanrı gibi tapılacaktı (Baker, 2017; 311).

Yukarıda naklettiğimiz bilgilere göre, Antoniuslar devresinde de, Roma'da şartlar Hristiyanlığın kabul görmesi için müsait değildi. Buna rağmen alt tabakada Hristiyanlık yayılmaya devam ediyordu. Hatta Saray çevresine kadar da sızmıştı. Ne var ki, siyasî otorite hala Hristiyanlığa karşı aşırı bir şüphe ve husumet içindeydi. İmparatorların homoseksüelliği ve ensesti tabii bir hayat tarzı gibi benimseyip sürdürmeleri, bunun yanında insanların tanrılaştırılması gibi gelenekler, Hristiyanlığın kabullenilmesine engel olan başlıca faktörlerdi. Ayrıca, Roma'nın köleci bir toplum olması da tabii ki bu faktörlere eklenebilir. Yani Hristiyanlık gerek insan gerek ahlâk ve gerekse Tanrı anlayışlarıyla Roma imparatorları için tehlikeli görülüyordu. Ancak siyasi otoriteler ve yukarı sınıflar için tehlikeli ve aykırı görülse de, aşağı sınıflar ve halk tabakası arasında yayılmaya devam ediyordu. Zira Baker'ın da ifade ettiği gibi;

“Hadrian'ın müreffeh ve barışçıl imparatorluğu içinde eşitsizliğin en büyüğü hüküm sürmekteydi. Örneğin, kölelerin sayısı vatandaşlardan çok fazlaydı ve bu, halkı tedirgin ediyordu (...). Bir başka dengesizlik araziden kaynaklanıyordu. Devlet toprağı işleyen köylüden çok arazi sahiplerinin haklarını ve çıkarlarını korumaktaydı.” (Baker, 2017; 309).

Hadrian'ın 138 yılındaki ölümünden sonra imparator olan Antoninus Pius döneminde barış ve istikrar içinde yaşandı. Ondan sonraki imparator Marcus

Aurelius döneminde imparatorluğu korumak için kuzeyden gelen barbar orduları ile sürekli savaşmak zorunda kaldı (Baker, 2017; 312).

Aurelius'un oğlu ve Antoniuslar Hanedanının son imparatoru Commodus devresinde (180-192) de Hristiyanlığın özüne aykırı anlayış ve tatbikatlar devam etti. Commodus gaddar çılgınlıkları içinde kendisine Hercules olarak taptırma iddiasındadır (Braudel, 2016; 381). Commodus'un suikasta kurban gitmesinden hemen sonra iç savaş çıktı (Cline-Graham, 2017; 351).

Commodus'tan sonraki imparator Septimus Severus Hadrian döneminin altın çağını yeniden canlandırdı ama bu kaçınılmaz gerilemenin önüne geçemedi. M.S. 3. yüzyılın ortalarında Roma yeniden büyük bir bunalıma ve neredeyse bir çöküşe doğru sürüklendi (Baker, 2017; 312).

Septimus Severus'un oğlu ve halefi Caracalla'nın 235 yılında bir suikaste kurban gitmesinden sonra, Roma İmparatorluğu müzmin bir siyasî istikrarsızlığa sürüklendi. Artık askerler siyasî iktidarın el değiştirmesinde aktif rol oynuyorlar, imparatorlar ya askerî müdahale ya da taraflar arasındaki bir iç savaş neticesinde belirleniyorlardı (Cline-Graham, 2017; 353). Artık, imparatorların tahttan indirilip öldürülmesi sıradan bir hadise haline gelmişti. 50 yıl süresince (235-285) en az 20 imparator tahta geçmiş, çok kısa sürede ya politik cinayetlerin kurbanı olmuş ya da savaş alanında ölmüştü (Baker, 2017; 317).

Roma İmparatorluğu doğudan ve batıdan tehditlere ve tecavüzlere maruz kaldı. Birçok eyaletini kaybetti. Batıda İngiltere, Galya ve İspanya elden çıkarırken, 272 yılında Dacia (Bugünkü Romanya) imparatorluğun hakimiyetinden çıktı. Suriye Kraliçesi Zenobia da Doğu Roma'ya saldırıya geçti. Mısır'ı, Filistin'i, Suriye'yi, Mezopotamya'yı ve Roma'nın küçük Asya'daki birçok eyaletini ele geçirdi (Baker, 2017; 317).

İmparatorluktaki siyasî istikrarsızlık arttıkça, tabii olarak cemiyetin sosyal ve ekonomik düzeni de bozuluyor, bu da Hristiyanlığın yayılmasını kolaylaştırıyor ve hızlandırıyor.

Hristiyanlar son zulmü imparator Diocletian'dan gördüler. Verdiği emre göre, Hristiyanların toplantı yerleri yıkılacak, kutsal kitapları yakılacak ve Hristiyanlar işlerinden çıkarılacaktı (...). Azad edilmiş Hristiyanlar tekrar köle yapıldılar. Son olarak da Nicomedia'daki piskoposun kafası kesildi ve diğerleri tutuklanıp işkenceye tabi tutuldular (Baker, 2017; 322). Bu, Hristiyanların siyasî otoritelerden toplu olarak gördükleri son zulüm oldu. Diocletian'dan sonra imparatorluk tahtına geçen Flavius Valerius Constantinus (306-337) imparatorluğun iki ayrı parçasını yeniden birleştirmiş ve Milano Fermanı'yla genel dinsel hoşgörü ilân etmiştir (Davies, 2011; 218). Böylece, Braudel'in ifade ettiği gibi, "derin sıkıntılarla dolu yüzyılların ardından Hristiyanlık zaferi kazanmıştı (Braudel, 2016; 385). Gerçi Hristiyanlık, bu fermanla Roma imparatorluğunun resmi dini olmuyordu. Sadece diğer dinler yanında o da yaşama hakkı kazanı-

yordu. Ama olsun, bu bile Hristiyanlığın kazanç hanesine yazılacak mühim bir unsurdu.

Constantinus'ın Hristiyanlığı hangi saiklerle meşru bir din olarak kabul ettiği hususunda tarihçiler arasında ihtilâf vardır. Bazıları, O'nun Hristiyanlığı kabul ettiği için bu müsamahayı gösterdiğini söylerken, bazıları da Constantinus'ın hiçbir zaman vaftiz olmadığını ve ölünceye kadar pagan kaldığını iddia ederler. Bu, bize göre Constantinus'ın Hristiyan olup olmamasından müstakil bir meseledir. Zira Hristiyanlık, Roma İmparatorluğunun her tarafına dal budak salmış ve imparatorluktaki en kuvvetli ve yaygın din halini almıştı. Dolayısıyla, cemiyetin huzur ve dirliği onun baskılanmasını değil, tanınmasını gerektiriyordu, böyle de oldu. Yani Hristiyanlık, Braudel'in bahsettiği zaferi, önlenemez yükselişi ile elde etmişti.

Hristiyanlık asıl zaferini 378-395 yılları arasında imparatorluk yapan Theodosius devresinde kazanacaktır. Onun iktidarında, Hristiyanlık imparatorluğun resmî dini olmuş, Aryanizm yasaklanmış, Paganizm baskı altına alınmıştır (Davies, 2011; 289).

Hristiyanlık artık rahatlamıştır. Bundan sonra imparatorluk çapında kendi saltanatını kuracak, büyük mülklere sahip olacak, imparatorların tahta geçişlerinde "icazet makamı" fonksiyonu görecektir. Kilise bu fonksiyonunu icra ederken, pek de dürüst ve insafli davranmamıştır. Müminlere cennetten arsa satmaktan günah affetmeye kadar birçok aykırılığı dine dahil etmiş, kurduğu baskı ve zulüm düzenine karşı çıkanları veya kendisiyle aynı paralelde düşünmeyenleri Engizisyon mahkemelerine göndererek işkence veya ölüm cezasıyla sindirmiştir. Bunun niye böyle olduğunun cevabı, Hristiyanlığın tarihinde saklıdır. Daha tebliğe başladığının ilk yıllarında peygamberi cezalandırılan, sonradan da inananları asırlarca zulme uğrayan bir dinin mensuplarının iktidara geldikten sonra başka türlü davranmaları pek olağan değildir. Gerçi daha sonra Müslümanlar böyle yapmadılar. Zira onlar, peygamberlerinin sağlığında iktidara geldiler. Peygamber aynı zamanda devlet reisi oldu. Bunu asırlardır devletsiz yaşayan bir toplumda gerçekleştirdiler. Kitapları tahrif olunmadı. Muhaliflerini defalarca harp meydanlarında mağlûp ettiler. Bu da onlarda herhangi bir kompleksin meydana gelmesini önledi. Hristiyanlıkta ise bunların hiçbiri olmadı. Asırlarca zulüm görmüş olmanın yarattığı "ezilmişlik psikolojisi", onun hemen hemen 1500 yılına damgasını vurdu.

Netice

Hristiyanlık, siyasî iktidar tarafından tanınmadığı ve takibata uğrayıp zulüm gördüğü yaklaşık üç asır boyunca kendisi de değişip dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün iç saiki, ortaya çıktığı tek Tanrılı toplumun dışına sürülmesi ve pagan toplumlar ve kültürlerle yüzleşmesi olmuştur.

Pagan kültürlerin Hristiyanlıkta meydana getirdiği en ehemmiyetli yenilik ve değişiklik, Teslis inancı olmuştur. Böylece Antik Yunan'dan Roma'ya miras kalan üçlü Tanrı anlayışı, Hristiyanlık'ta Baba-Oğul-Kutsal Ruh şeklinde yansımaları bulmuştur. Bu değişikliğe rağmen Hristiyanlık Roma Paganizmi için gene de kabul edilebilir olmamıştır. Zira Hristiyanlık, tek Tanrılı bir din olarak doğmuş ve Oğul ve Kutsal Ruh'u Baba'ya bağımlı kılmıştır. Bunun yanında, Hristiyanlıktaki Tanrı "mücerred" bir Tanrı idi. Zaman ve mekândan münezzehti. Yarattıklarıyla arasında zaman, mekân ve yapı itibariyle bir benzerlik ve ayniyet bahis mevzuu değildi. Bu mücerred Tanrı anlayışıyla da Hristiyanlığın pagan dinleri asimile etmesi kaçınılmazdı. Bu yönüyle de siyasî iktidarları terdirgin ediyordu.

Ayrıca, Hristiyanlık getirdiği eşitlik anlayışı ile Roma sosyal düzenini tehdit ettiği gibi, zinayı ve homoseksüelliği yasaklayan ahlâkî hükümleriyle de, siyasî otoriterlerin antipatisini çekiyordu. Ama, büyükün bu aykırılıklarına ve gördüğü sert muhalefete rağmen gene de yayılmaktan geri durmuyordu. Zira o, esas olarak ezilmiş kitlelere hitap ediyordu.

Roma İmparatorluğu topraklarında gördükleri baskı ve zulüm ve bunların meydana getirdiği umutsuzluk hali, Hristiyanlığın özünde bulunmayan mistik unsurların da dine nüfuz etmesine yol açmıştır. Böylece bu dünyada bulamadıkları saadeti, gökten gelecek kurtarıcılarda aramışlardır. Hristiyanlıktaki "Mesih" inancı, bunun bir tezahürüdür. İslâm dünyasında bunun karşılığı "Mehdi" inancıdır. Bu inanç da uzun asırlar boyunca iktidardan uzak kalan Şiiğin bir mirasıdır. Hristiyanlık uzun bir eziyet görme devresinden sonra Constantinus tarafından tanınmış ve Theodosius tarafından da 380 yılında imparatorluğun resmî dini olarak kabul edilmiştir. Ne var ki, dinî otoriteye sahip olan Kilise, bundan sonra hem kendi mensuplarını istismar etmeye hem de kendisinden olmayanlara zulmetmeye başlamıştır. Bu da ister istemez alternatif çözüm yollarını ortaya çıkarmış ve Avrupa bir reform devresinden geçmişti

Kaynakça

- Baker, Simon; *Eski Roma- Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü-*, Çev: Ekin Duru, 4.Baskı, Say Yayınları (İstanbul-2017)
- Bauer, Susan Wise; *Antik Dünya- İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına-*, Çev: Mehmet Moralı, 2.Basım, Alfa Yayınları (İstanbul-2015)
- Braudel, Fernand; *Bellek ve Akdeniz -Tarih Öncesi ve Antikçağ-*, Çev: Ali Berktaş, 3. Basım, Metis Yayınları (İstanbul-2016)
- Cline, Eric H.-Graham, Mark W.-*Antikçağ İmparatorlukları: Mezopotamyadan İslamiyetin Doğuşuna-* Çev: Ekin Duru, 1.Baskı, Say Yayınları (İstanbul-2010)

- Davis, Norman; *Avrupa Tarihi -Doğudan Batıya, Buz Çağından Soğuk Savaşa, Urallardan Cebeli Tarık'a Avrupanın Panoraması-*, Çev. Burcu Çığman-Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu- Suat Kaya, 2.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları (Ankara-2011)
- Diakov, V- Kovalev, S.; *İlkçağ Tarihi*, Cilt 2, Çev. Özdemir İnce, 1.Basım, Yordam Yayınları (İstanbul-2008).
- Eliade, Mircea; *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Cilt 2, Çev. Ali Berktaş, 1.Basım, Kabcacı Yayınevi (İstanbul-2003).
- Freeman, Charles; *Mısır, Yunan ve Roma -Antik Akdeniz Uygarlıkları-*, Çev. Suud Kemal Angı, 2. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları (Ankara-2005)
- Mansfield, Peter; *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, 1.Baskı, Say Yayınları (İstanbul- 2012).
- Martin, Sean; *Gnostikler- İlk Hristiyan Sapkınlar-* Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, 1. Baskı, Kalkedon Yayıncılık (İstanbul-2010).
- McNeill, William H.; *Dünya Tarihi*, Çev. Aleeddin Şenel, 14.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları (Ankara-2008).
- Roberts, J. M.; *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi Yayınları (İstanbul-1996).
- ; *Dünya Tarihi -Tarihöncesi Çağlardan 18. Yüzyıla-*, 1.Cilt, Çev. İdem Erman, İnkılap Kitabevi Yayınları (İstanbul-2011).
- Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman; *Dinler Tarihi*, 2. Baskı, Ocak Yayınları (Ankara-1993).